

Start van historisch experiment blijkt moeizaam

Raadsman bij politieverhoor

Vandaag, 20 juni, dient het kort geding dat enkele advocaten tegen de staat hebben aangespannen, om de bevoegdheden van de advocaat in het experiment 'raadsman bij politieverhoor' uit te breiden. Vanaf komende maand begint dit experiment in Amsterdam en Rotterdam. Twee advocaten die aan de totstandkoming van de regeling hebben meegewerkt, schetsen een moeizaam proces en wijzen op het belang van controle op het pressieverbod en vooroverleg met hun cliënt.

In de meeste ons omringende landen heeft de verdediging in de opsporingsfase ruime bevoegdheden

Jan Boksem en Geertjan van Oosten¹

advocaat te Leeuwarden resp. Amsterdam leden Werkgroep experiment raadsman bij politieverhoor

De toelating van een raadsman tot het politieverhoor behelst een breuk met het verleden, omdat de cliënt zich in de verhoorkamer moreel gesteund kan weten door aanwezigheid van een jurist die kan ingrijpen zodra het pressieverbod dreigt te worden overschreden. Bovendien kan de advocaat vóór het eerste inhoudelijke verhoor met zijn cliënt een halfuur overleggen. •• De fase van de politieverhoor •• is vaak cruciaal in het strafproces. Daarin komt namelijk het dossier tot stand dat de basis vormt voor de vervolging en de berechting van de verdachte. In het Nederlandse stelsel is de inhoud van dat dossier vaak van doorslaggevende betekenis voor de uitkomst van de strafzaak. Verklaringen die in de fase van het opsporingsonderzoek bij de politie worden afgelegd, kunnen tot het bewijs worden gebezigd, zelfs wanneer de verdachte voor of tijdens de behandeling ter terechtzittingen op die verklaringen terugkomt. Daarom moeten verklaringen op betrouwbare en controleerbare wijze tot stand komen. Ook moet de verdachte weten dat zelfs de allereerste verklaringen die hij bij de politie aflegt, van het grootste gewicht kunnen zijn.

Vanuit het perspectief van een effectieve verdediging ligt het voor de hand de verdediging juist in de opsporingsfase ruime bevoegdheden te geven. Dit is in de meeste ons omringende landen ook het geval. Daarentegen staat de Nederlandse advocaat in nagenoeg alle zaken met lege handen. Het experiment is een eerste stap om de effectiviteit van de verdediging te versterken en iets meer evenwicht in het strafproces te brengen.

Aanleiding

Iedere strafpleiter die met een zekere regelmaat strafzaken doet, kent de verhalen van cliënten die vertellen onder druk te zijn gezet door de politie. Die heeft hen woorden in de mond gelegd, beloften gedaan voor een gave bekentenis of belangrijke – ontlastende – onderdelen van de verklaring niet in het proces-verbaal willen opnemen. Vaak ook heeft de raadsman zelf bij het doornemen van de verklaringen het gevoel dat het politieverhoor niet een juiste of volledige weergave is van hetgeen de cliënt heeft verklaard.

Recente gebeurtenissen hebben bovendien geleerd dat rechters ten onrechte vertrouwen op de bekende verklaringen van verdachten en op de integriteit van de personen die zijn belast met opsporing of vervolging. Dit leidde terecht tot grote maatschappelijke en politieke beroering.

¹ Jan Boksem is bovendien bijzonder hoogleraar verdediging in strafzaken te Maastricht; Geertjan van Oosten is bovendien redactielid van dit blad. Dit artikel is op persoonlijke titel geschreven.

Vechten om millimeters

De discussie over het al dan niet toelaten van de raadsman tot het politieverhoor werd al enige tijd gevoerd, maar kreeg na de Schiedammer parkmoord een nieuwe impuls.¹ Met name het politieverhoor was voor verbetering vatbaar.² Justitie en politie dachten niet in de eerste plaats aan een raadsman bij het politieverhoor, maar na twee moties van de Kamerleden Dittrich, Wolfsen en Weekers, werd begonnen met de voorbereiding van het experiment.³ De Regiegroep Programma Versterking Opsporing en Vervolgning werd daartoe tijdelijk uitgebreid met een vertegenwoordiger van de Orde en een vertegenwoordiger van de Raden voor Rechtsbijstand. De voorstellen die aan deze 'Stuurgroep' werden voorgelegd, werden voorbereid door een 'Werkgroep', waarin alle partijen waren vertegenwoordigd. De politie bleek bijzonder huiverig om een raadsman tot de verhoren toe te laten. Het 'recht' van de verdachte op overleg met een raadsman

voorafgaand aan het eerste verhoor was eigenlijk onbespreekbaar. Een dergelijk overleg zou het opsporingsonderzoek in hoge mate kunnen frustreren. Het feit dat verhoren in belangrijke zaken voortaan audiovisueel zouden worden vastgelegd, zou reeds voldoende waarborg vormen. Gelukkig kon de politie niet om de duidelijke bewoordingen van de motie-Dittrich c.s. heen. Toen vervolgens toch elke millimeter moest worden bevochten, kwam bij de leden die namens de balie aan het overleg deelnamen meer dan eens de gedachte op of zij moesten meewerken aan een toch tamelijk uitgekleed experiment.⁴ Over alles werd gesteggeld: de wijze waarop de raadsman zou worden gewaarschuwd, zijn aanrijtijd, zijn plaats in de verhoorkamer, zijn recht op interruptie, zijn recht om te klagen over de gang van zaken, wat te doen als de raadsman onverhoopt verlaat was... Meer dan eens moesten de vertegenwoordigers van het OM en de departementen smeeroelie gebruiken om het stroeve overleg weer op gang te krijgen. De uitgangspunten zoals door de Werkgroep geformuleerd (zie kader hierna) zijn voorgelegd aan de leden van de Nederlandse Vereniging van Strafrechtadvocaten (NVSA). Deze peiling was noodzakelijk om de schijn te vermijden dat een situatie die onwenselijk was – gezien vanuit de taakstelling van de advocaat – door de beroepsgroep zou worden gelegitimeerd. Ondanks belangrijke bedenkingen wilde het leeuwendeel van de leden vooralsnog medewerking verlenen aan het experiment.

- ¹ Zie onder meer W.H. Jebbink, 'Wat de Schiedammer Parkmoord niet leert. De huidige voorstellen tot registratie van verhoren en de toelating van de raadsman bij verhoor zullen het gebruik van valse verklaringen niet voorkomen', in: *NJB* 2008, 495, afl. 10, p. 564-568. Zie verder: Cyrille Fijnaut, *De toelating van raadslieden tot het politieke verdachtenverhoor*, Gouda Quint 1987. En meer recent: C.J.C.F. Fijnaut, 'De toelating van de raadsman tot het politieke verdachtenverhoor', in: M.S. Groenhuijsen en G. Knigge (red.), *Het Vooronderzoek in Strafbzaken*, Onderzoeksproject Strafvordering 2001, tweede interim-rapport, Gouda Quint 2001, p. 671-755.
- ² F. Posthumus, *Evaluatieonderzoek in de Schiedammer parkmoord*, Rapportage in opdracht van het College van Procureurs-Generaal, september 2005.
- ³ De motie van 25 april 2006, TK 30 300 VI, nr. 142 en de motie van 25 oktober 2006, TK 30 800 VI, nr. 14.
- ⁴ De vertegenwoordigers van politie en justitie weigeren overigens te spreken over een experiment. Omdat het gaat over echte zaken met echte verdachten moet er in hun visie worden gesproken over een 'pilot'.

Kritiek uit de praktijk

Met de vastlegging van uitgangspunten en het protocol is de discussie niet geëindigd – integendeel. De uitgangspunten van het experiment en het daarop gebaseerde protocol moeten worden beschouwd als een tussenstation op weg naar een optimale, wettelijke regeling. In het experiment moet duidelijk worden waar in de praktijk de knelpunten liggen. Het is daarom erg belangrijk dat de deelnemende advocaten telkens aan-

geven op welke momenten de verdediging te zeer beperkt wordt om effectief te kunnen zijn en hoe een en ander beter zou kunnen worden geregeld. De raadsman kan dat doen door:

- tijdens het verhoor – bij voorkeur voor de camera – deze opmerking(en) te maken;
- zijn kritiek (en suggesties) aan het einde van het verhoor te uiten, wanneer hij opmerkingen, aanmerkingen of kanttekeningen over het verhoor,

het pv en de registratie naar voren kan brengen;

- zijn kritiek door te geven aan de onderzoekers die het experiment zullen evalueren;
- zijn opmerkingen door te geven aan de plaatselijke of aan de landelijke Orde van Advocaten, de (secretaris van de) Adviescommissie Strafrecht, of aan de (secretaris van de) NVSA. Er komt binnen BalieNet (toegankelijk voor advocaten met het gratis

Uitgangspunten

Het overleg in Stuurgroep en Werkgroep (zie vorig kader) heeft uiteindelijk geleid tot uitgangspunten en een protocol.¹ De uitgangspunten, uitgewerkt in een protocol (zie www.advocatenorde.nl/newsarchive/Protocol_Raadsman_bij_politieverhoor.pdf), zijn de volgende:

- het experiment heeft betrekking op alle misdrijven van Titel XIX Sr. Het moet gaan om voltooide levensdelicten;
- het 'eerste politieverhoor' betekent het eerste inhoudelijke verhoor van de verdachte in de verhoorkamer. Dan kan bijvoorbeeld niet worden volstaan met een formele vaststelling van de identiteit van de verdachte en de me-

dedeling van de aanhouding en verdenking;

- het eerste verhoor eindigt met het voorleggen van het pv van het verhoor aan de verdachte met het oog op de ondertekening van zijn verklaring;
- de verdachte en zijn raadsman worden voorafgaand aan het eerste verhoor in de gelegenheid gesteld vertrouwelijk en ongestoord met elkaar te spreken. Dit gesprek mag maximaal een halfuur duren;
- voorafgaand aan het gesprek tussen raadsman en verdachte wordt minimaal een halfuur op de komst van de raadsman gewacht;
- de raadsman kan niet alleen aanwezig zijn bij het eerste inhoudelijke verhoor, maar heeft recht op aanwezigheid bij alle verhoren tijdens de periode na aanhouding en de eventueel daarop volgende (verlengde) inverzekeringstelling;
- de voortgang in de waarheidsvinding mag niet worden belemmerd. Dringende onderzoekshandelingen moeten kunnen worden verricht, ook voordat de raadsman contact heeft gehad

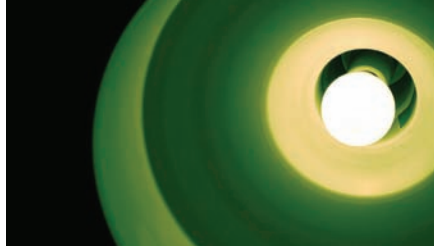
met de verdachte, zoals een spontaan verklarende verdachte, of anderszins spoedshalve noodzakelijke onderzoeks- of verhoorhandelingen;

- de raadsman is fysiek aanwezig in de verhoorkamer en neemt op enige afstand van de verdachte plaats; hij is zodanig gepositioneerd dat ter voorkoming van beïnvloeding van de verhoorsituatie geen oogcontact tussen raadsman en verdachte plaatsvindt. Wel moet de raadsman voldoende in de gelegenheid zijn om te kunnen waarnemen of er bijvoorbeeld sprake is van ongeoorloofde pressie;
- de rol van de raadsman blijft beperkt tot het waarnemen of de toepasselijke regels (cautie, opnemen van verklaringen op band) worden nageleefd, of de verklaring van de verdachte in het pv juist wordt weergegeven en of het pressieverbod niet wordt overtreden;
- de raadsman mag geen vragen beantwoorden die aan de verdachte worden gesteld en geen opmerkingen maken over de aard en de inhoud van de door de verhoorder(s) gestelde vragen;

- tijdens het verhoor mag geen rechtstreeks overleg plaatsvinden tussen de verdachte en zijn raadsman. Een verzoek van de verdachte om gelegenheid voor overleg met zijn raadsman dient via de verhoorder(s) te verlopen, het is aan de politie dit al dan niet in te willigen;
- wanneer de verhoorder(s) tijdens het verhoor de hier genoemde regels niet naleven of wanneer zij het pressieverbod overtreden, kan de raadsman de verhoorder(s) hierop opmerkzaam maken;
- de raadsman krijgt na afloop van het verhoor de gelegenheid om op- of aanmerkingen en kanttekeningen over het verhoor naar voren te brengen. Deze worden in het pv vastgelegd;
- aan de voorwaarden en uitgangspunten van het experiment kunnen geen rechten worden ontleend. De rechtmatigheid in de opsporingsfase wordt ook tijdens het experiment uitsluitend bepaald door de geldende wet- en regelgeving en jurisprudentie.

¹ Zie o.a. de brief van de minister van Justitie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer van 1 mei 2007, kenmerk 5480339/07, TK 30 800 VI, nr. 86 en de brief van de minister van Justitie van 29 juni 2007, kenmerk 5490342/07, TK 30 800 VI, nr. 113. De geformuleerde uitgangspunten hebben niet het karakter van een compromis, aangezien men er binnen de werkgroep geen overeenstemming over heeft kunnen bereiken. Zowel voor politie en justitie als voor de verdediging geldt dat er zeker onderdelen zijn die men liever anders geregeld zou zien.

² Voor een gedetailleerde weergave van regels die tijdens het experiment in acht dienen te worden genomen, wordt verwezen naar dit protocol.

BalieNetcertificaat) een nog verder besloten website, betaald door de landelijke Orde, waar deelnemende advocaten hun ervaringen en kritiek vertrouwelijk kunnen uitwisselen.

Opbrengst en tips

Bij het overleg voorafgaand aan het politieverhoor kan de raadsman zijn cliënt instrueren om (voorlopig) van zijn zwijgrecht gebruik te maken en om tijdens het verhoor – telkens wanneer daartoe aanleiding bestaat – aan de verhoorders te verzoeken een ‘time-out’ te vragen voor overleg met zijn raadsman.

De rol van de raadsman zal ook tijdens het verhoor niet zonder invloed zijn. De verdachte weet zich gesteund door de aanwezigheid van zijn raadsman en de verbalisanten voelen dat zij (kritisch) in de gaten worden gehouden.

Hoewel dit niet met zoveel woorden in het protocol is geregeld, zal de raadsman zijn eventuele opmerkingen, aanmerkingen of kanttekeningen over het verhoor, het pv en de registratie in de verhooruimte moeten maken, omdat alleen dan gegarandeerd is dat zijn opmerkingen (audiovisueel) worden vastgelegd. De woorden ‘aan het einde van het verhoor’ impliceren dat het maken van deze opmerkingen et cetera tot het verhoor moet worden beschouwd. Toch is het waarschijnlijk niet onverstandig wanneer de raadsman uitdrukkelijk verzoekt dat zijn opmerkingen (etcetera) als onderdeel van het verhoor audiovisueel worden geregistreerd en bij pv worden vastgelegd.

Naar aanleiding van de opmerkingen (et cetera) van de raadsman kan het pv van het verhoor worden aangepast. Verschillen van inzicht tussen verhoorders en raadsman worden (daarnaast) vastgelegd bij afzonderlijk pv. De raadsman wordt uitgenodigd om ook bij de vervolghoren aanwezig te zijn; de verdediging kan daar ook expliciet om verzoeken.

Verbetering

Wanneer de deelnemende advocaten telkens opnieuw benadrukken dat zij tijdens het verhoor onvoldoende in staat

Over alles werd gesteggeld: hoe de raadsman zou worden gewaarschuwd, reistijd, plaats in de verhoorkamer, recht op interruptie, recht om te klagen over de gang van zaken...

zijn gesteld om hun taak als rechtsbijstandverlener naar behoren te vervullen, kan dit een van de uitkomsten van de evaluatie zijn. Het belang van een effectieve verdediging brengt met zich dat de raadsman zich actief moet kunnen opstellen.² Dit geldt juist op de momenten dat het er toe doet en dat is met name tijdens het politieverhoor. In een actieve opstelling schuilt de toegevoegde waarde van de advocaat bij het politieverhoor.

De regeling zou in ieder geval kunnen worden verbeterd op de volgende punten:

- ‘time-out’ voor vertrouwelijk en ongestoord overleg tussen verdachte en raadsman;
- contact tussen verdachte en raadsman tijdens het verhoor;
- plaats van de raadsman tijdens het verhoor;
- interventies door raadsman tijdens het verhoor;
- vragen stellen door raadsman aan cliënt, in verband met waarheidsvinding.

Advocaten die aan het experiment deelnemen, zouden op deze punten de aandacht kunnen vestigen, naast de punten die zij naar aanleiding van het concrete verhoor aan de orde stellen.

Kritisch ingestemd

Op vrijdag 16 mei jl. werd in Utrecht een studiedag georganiseerd door de landelijke Orde voor de advocaten die zich voor het experiment hebben aangemeld. De bijeenkomst werd ingeleid door de eminente Engelse jurist prof. Ed Cape, die aan de basis heeft gestaan van de Engelse regelgeving op dit gebied. Ook in Engeland kreeg deze problematiek eerst na enkele zeer zware ‘miscarriages of justice’ aandacht (Birmingham Six, Guildford Four). Tijdens deze bijeenkomst werd, evenals bij de NVSA, de vraag gesteld of er wel moest worden meegewerkt aan het experiment. Omdat de kans van slagen staat of valt met het enthousiasme van onze beroepsgroep, is ook hier (zie eerste kader) gestemd. De voorafgaande stemverklaringen maakten duidelijk dat men zeer ontevreden was over het gebrek aan bevoegdheden. Het feit dat het om een historisch experiment gaat, waardoor strafadvocaten eindelijk een voet tussen de deur krijgen, maar vooral het feit dat wij onze cliënten vooraf kunnen instrueren,³ gaf de doorslag. Ongeveer 90 procent sprak zich uit vóór deelname.

Afgesproken is dat alle gegevens (frustraties en knelpunten waarmee eenieder zal worden geconfronteerd) snel en eenvoudig moeten kunnen worden geraadpleegd. Met behulp van de hiervoor genoemde besloten website – toegankelijk voor deelnemers en overige direct betrokkenen – kan zelfs tijdens de tussentijdse evaluaties de rol van de advocaat gaandeweg de inhoud krijgen die zij verdient.

• De tekst van het geldende protocol is te vinden op www.advocatenorde.nl/newsarchive/Protocol—Raadsman—bij—politieverhoor.pdf

² J. Boksem, *Met raad en daad, Gedachten over de positie van de verdediger in strafzaken, oratie*, UM, Kluwer, Deventer 2007.

³ Velen meenden overigens dat deze instructie snel zal uitlopen op een advies zich op het zwijgrecht te beroepen.